

Γ3. Ευαισθητοποίηση του αναγνώστη

Ερώτηση: Αν ο σκοπός του συγγραφέα είναι να ευαισθητοποιήσει τον αναγνώστη/τρια για το πρόβλημα/θέμα, με ποιους τρόπους φαίνεται ότι επιχειρεί να επιτύχει τον σκοπό του;

Βήματα που ακολουθούμε για την απάντηση

Γλωσσικές/σημειωτικές επιλογές

- ▶ **συνυποδηλωτική – μεταφορική χρήση γλώσσας:** προσδίδει συγκινησιακή χροιά στον λόγο,
- ▶ **οικείο ύφος, προφορικότητα του λόγου:** ο μικροπερίοδος, κοφτός λόγος προσφέρει ένταση, προκαλεί συναισθήματα,
- ▶ **χρήση χιούμορ:** σύλληψη καταστάσεων από την αστεία και κωμική πλευρά τους και έκφρασή τους με έξυπνο και πνευματώδη τρόπο στον προφορικό και γραπτό λόγο,
- ▶ **χρήση ειρωνείας:** χρήση του λόγου με τρόπο που το αποδιδόμενο νόημα να αντιτίθεται στο κυριολεκτικό, κοροϊδευτική διατύπωση, ερμηνεία σχολίου ως έμμεσης προσβολής, προσποίηση αφελούς άγνοιας σε συζήτηση ως μέσου εκμαιεύσεως θέσεων και προώθησης του διαλόγου σε επιθυμητές κατευθύνσεις.

Ρηματικά πρόσωπα – εγκλίσεις – αφηγηματικοί τρόποι

- ▶ **χρήση του α' πληθυντικού προσώπου:** βιωματικό περιεχόμενο, υποκειμενικότητα, ένταση και του πομπού στο πρόβλημα, που μας αφορά όλους, προσεταιρισμός της εύνοιας, συλλογικότητα και συνυπευθυνότητα,
- ▶ **χρήση β' προσώπου (ενικού ή πληθυντικού):** οικειότητα, αμεσότητα, διάθεση πειθούς, πρόκληση συναισθημάτων, δημιουργία αίσθησης διαλόγου,
- ▶ **χρήση προστακτικής και υποτακτικής:** προτροπή, παρακίνηση, έκφραση επιθυμίας – διαταγής (σχετίζεται με την επιστημική και τη **δεοντική τροπικότητα**),
- ▶ **χρήση αφήγησης:** δυναμική εξέλιξη και εξιστόρηση δραματικών γεγονότων, τραυματικών εμπειριών, οδυνηρών περιστατικών,
- ▶ **χρήση περιγραφής:** αναπαράσταση με στατικές εικόνες τραγικών καταστάσεων, οδυνηρών συνθηκών περιβάλλοντος, εξωτερικών ή εσωτερικών χαρακτηριστικών ατόμων, των δυνάμεων του εχθρού, της κοινωνικής και οικονομικής εξαθλίωσης.

Λεξιλόγιο

- ▶ **χρήση λέξεων με ιδεολογική ή συναισθηματική φόρτιση:** προκαλούν συναισθήματα, ασκούν ψυχολογική επιρροή, διεγείρουν και κινητοποιούν τα συναισθήματα,

τα «πάθη» και τη διάθεση του δέκτη – ακροατηρίου, παράγοντες που θα παρακινήσουν στην επιθυμητή για τον πομπό συμπεριφορά, δηλαδή να καταστούν ευνοϊκά διακείμενοι στο θέμα/πρόβλημα,

- ▶ **χρήση επιθέτων:** προσδίδουν γλαφυρότητα στο ύφος, ποιοτικά χαρακτηριστικά στις έννοιες, αναδεικνύουν τις έννοιες-όρους,
- ▶ **επαναλήψεις λέξεων:** για να εντυπωθεί το μήνυμα στη συνείδηση του δέκτη με παραστατικό τρόπο.

Ερωτήσεις – σημεία στίξης

- ▶ **σημεία στίξης:** αποτελούν σχόλιο, ασκούν συναισθηματική επίδραση στο δέκτη, διεγείροντας την οργή, την αγάπη, το μίσος, το φόβο, την ντροπή, το φιλότιμο κ.ά.
- ▶ **ρητορικές ερωτήσεις:** ελκύουν την προσοχή, διεγείρουν το ενδιαφέρον, ευαισθητοποιούν, κινητοποιούν.

Εκφραστικά μέσα – εικόνες, σχήματα λόγου

- ▶ **παρομοιώσεις, μεταφορές, προσωποποιήσεις:** ζωντανεύουν το λόγο, προσδίδουν ένταση, αμεσότητα, παραστατικότητα, δραματικότητα, θεατρικότητα,
- ▶ **εικονοπλαστικός λόγος:** προκαλεί συναισθήματα (π.χ. δέος, φόβο, θαυμασμό, ντροπή, ενοχή, τύψεις).

Τρόπους και μέσα πειθούς

- ▶ **επίκληση στο συναίσθημα – ήθος:** ο πομπός κεντρίζει τη φιλοτιμία του αποδέκτη με **θετικούς αξιολογικούς χαρακτηρισμούς**, που τονίζουν τις αρετές της προσωπικότητάς του και τον προσεταιρίζεται με επαίνους, κολακείες, εγκώμια, εξαίρει τη σημασία του έργου του, εγκωμιάζει την προσφορά του **αλλά και με αρνητικούς χαρακτηρισμούς** καλλιεργεί τον φόβο, την ντροπή, την ενοχή, ώστε να συναισθανθεί την ευθύνη του και να οδηγηθεί στις κατάλληλες ενέργειες.

Εφαρμογή

Νάσου πάλι μπροστά μας η ευημερία των αριθμών... Το λογιστικό πρόσωπο της φιλανθρωπίας προσπαθεί να ξεγελάσει την πείνα του τέρατος... Παρέλαση «στιγμιότυπων» πόνου, έγχρωμα και θεαματικά, επιδιώκουν να αναζωπυρώσουν στο «γόνιμο» έδαφος των Χριστουγέννων τον Άγιο Βασίλη της αστικής υποκρισίας. Έναν Άγιο Βασίλη με λαμπρά κουρέλια και ακίνδυνο, που πιστώνεται κάθε φορά να «είναι εντάξει», τις άγιες μέρες του Δεκεμβρίου, για να μπορεί να καλύπτει όλον τον υπόλοιπο χρόνο τους πραγματικούς υπεύθυνους για τα εκατομμύρια των φτωχών, των άνεργων, των αστέγων... Το δέντρο της ελεημοσύνης που προσπαθεί να αναπλάσει τη βιτρίνα του γέρικου σώματος της κοινωνίας των ανισοτήτων και να κρύψει το δάσος της εκμετάλλευσης. Καλοσύνη των «κερμάτων», δημόσια εκτεθειμένη, σε έγχρωμα σόου και δελτία ειδήσεων πασχίζει να μεταθέσει τις ευθύνες για το εγγενές γνώρισμα του καπιταλισμού, τη φτώχεια, προβάλλοντάς την σαν ατομική ευθύνη και όχι σαν αποτέλεσμα της πιο απάνθρωπης εκμετάλλευσης.

Χρήστος Κάτσικας, Τα Νέα

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο αρθρογράφος επιδιώκει στο απόσπασμα να ευαισθητοποιήσει τους αναγνώστες για την υποκρισία που επιδεικνύει το καπιταλιστικό κυρίως σύστημα κατά την περίοδο των γιορτών προς εκείνους που λιμοκτονούν, είναι άποροι και άνεργοι. Για την ευαισθητοποίηση των αναγνωστών και την πρόκληση συναισθημάτων χρησιμοποιεί:

- ▶ **συνυποδηλωτική – μεταφορική χρήση γλώσσας:** που προσδίδει συγκινησιακή χροιά στον λόγο («η ευημερία των αριθμών», «Το λογιστικό πρόσωπο της φιλανθρωπίας», «να κρύψει το δάσος της εκμετάλλευσης»),
- ▶ **οικείο ύφος, προφορικότητα του λόγου:** προσφέρει αμεσότητα, ο συντάκτης καθιστά πιο κατανοητό το μήνυμα («Έναν Άγιο Βασίλη με λαμπρά κουρέλια και ακίνδυνο, που πιστώνεται κάθε φορά να «είναι εντάξει», τις άγιες μέρες του Δεκεμβρίου»),
- ▶ **χιούμορ:** σύλληψη καταστάσεων από την αστεία και κωμική πλευρά τους και έκφρασή τους με έξυπνο και πνευματώδη τρόπο («Καλοσύνη των «κερμάτων», δημόσια εκτεθειμένη, σε έγχρωμα σόου και δελτία ειδήσεων»),
- ▶ **ειρωνεία:** το αποδιδόμενο νόημα αντιτίθεται στο κυριολεκτικό, προκαλώντας αισθήματα ενοχής και ντροπής («Το δέντρο της ελεημοσύνης που προσπαθεί να αναπλάσει τη βιτρίνα του γέρικου σώματος της κοινωνίας των ανισοτήτων και να κρύψει το δάσος της εκμετάλλευσης», «προβάλλοντάς την σαν ατομική ευθύνη και όχι σαν αποτέλεσμα της πιο απάνθρωπης εκμετάλλευσης»),

- ▶ **περιγραφή:** αναπαράσταση με στατικές εικόνες των τραγικών καταστάσεων και των συνθηκών του περιβάλλοντος, της κοινωνικής και οικονομικής εξαθλίωσης («Παρέλαση "στιγμιότυπων" πόνου, έγχρωμα και θεαματικά, επιδιώκουν να αναζωπυρώσουν στο «"γόνιμο"» έδαφος των Χριστουγέννων τον Άγιο Βασίλη της αστικής υποκρισίας», «Το δέντρο της ελεημοσύνης που προσπαθεί να αναπλάσει τη βιτρίνα του γέρικου σώματος της κοινωνίας των ανισοτήτων και να κρύψει το δάσος της εκμετάλλευσης», «Καλοσύνη των "κερμάτων", δημόσια εκτεθειμένη, σε έγχρωμα σόου και δελτία ειδήσεων»),
- ▶ **λέξεις με ιδεολογική ή συναισθηματική φόρτιση:** που προκαλούν συναισθήματα, ασκούν ψυχολογική επιρροή, διεγείρουν και κινητοποιούν τα συναισθήματα των αναγνωστών, παράγοντες που θα τους παρακινήσουν στην επιθυμητή για τον πομπό συμπεριφορά, δηλαδή να καταστούν ευνοϊκά διακείμενοι στο πρόβλημα και να μη μείνουν απαθείς («Το λογιστικό πρόσωπο της φιλανθρωπίας», «να ξεγελάσει την πείνα του τέρατος», «της αστικής υποκρισίας», «Το δέντρο της ελεημοσύνης», «απάνθρωπης εκμετάλλευσης»),
- ▶ **επίθετα:** προσδίδουν γλαφυρότητα στο ύφος, ποιοτικά χαρακτηριστικά στις τραγικές έννοιες ("στιγμιότυπων" πόνου, έγχρωμα και θεαματικά», «Έναν Άγιο Βασίλη με λαμπρά κουρέλια και ακίνδυνο», «απάνθρωπης εκμετάλλευσης»),
- ▶ **σημεία στίξης:** τα **αποσιωπητικά** αποτελούν σχόλιο, ασκούν συναισθηματική επίδραση στο δέκτη, διεγείροντας τον προβληματισμό, την οργή και την ντροπή («Νάσου πάλι μπροστά μας η ευημερία των αριθμών... Το λογιστικό πρόσωπο της φιλανθρωπίας προσπαθεί να ξεγελάσει την πείνα του τέρατος...», «των άνεργων, των αστέγων...»), τα **εισαγωγικά** χρησιμοποιούνται για ευαισθητοποίηση με τη μεταφορική χρήση των λέξεων («γόνιμο» έδαφος, Παρέλαση «στιγμιότυπων», να «είναι εντάξει», Καλοσύνη των «κερμάτων»),
- ▶ **σχήματα λόγου: μεταφορές** («μπροστά μας η ευημερία των αριθμών»), **προσωποποιήσεις** («Το λογιστικό πρόσωπο της φιλανθρωπίας προσπαθεί να ξεγελάσει την πείνα του τέρατος», «Παρέλαση "στιγμιότυπων" πόνου», «βιτρίνα του γέρικου σώματος της κοινωνίας των ανισοτήτων») που ζωντανεύουν τον λόγο, προσδίδουν ένταση, αμεσότητα, παραστατικότητα, δραματικότητα, θεατρικότητα,
- ▶ **εικονοπλαστικό λόγο:** προκαλεί αισθήματα ντροπής και ενοχής («Το δέντρο της ελεημοσύνης που προσπαθεί να αναπλάσει τη βιτρίνα του γέρικου σώματος της κοινωνίας των ανισοτήτων και να κρύψει το δάσος της εκμετάλλευσης», «Έναν Άγιο Βασίλη με λαμπρά κουρέλια και ακίνδυνο»),
- ▶ **επίκληση στο συναίσθημα – ήθος:** ο αρθρογράφος κεντρίζει τη συμπόνια, τη συμπάθεια που πρέπει να επιδείξουμε για τους κατατρεγμένους της κοινωνίας, την ντροπή και ενοχή όλων μας, ώστε να συναισθανθούμε τις ευθύνες μας και να οδηγηθούμε στις κατάλληλες ενέργειες για την ανακούφιση του πόνου των συνανθρώπων μας.

- ▶ Ενδιαφέρον της πολιτείας για τη συγγραφή καλών βιβλίων και τη διάδοσή τους (βραβεία, εκθέσεις, οικονομικά κίνητρα, σεμινάρια...).
- ▶ Συνειδητοποίηση της αξίας που προσφέρει η ενασχόληση με τα βιβλία.

Φιλαναγνωσία

Είναι αναμφίβολο ότι το διάβασμα ασκεί μεγάλη επιρροή στον ψυχικό και στον πνευματικό κόσμο ενός ανθρώπου, πολύ δε περισσότερο ενός παιδιού. Η διέγερση της φαντασίας είναι ένα μόνο από τα επιτεύγματα της φιλαναγνωσίας. Το παιδί – αναγνώστης μπορεί να συνθέτει τις πληροφορίες που δέχεται και έτσι να συστήνει με τη φαντασία του ολόκληρους κόσμους, να ανακαλύπτει έννοιες, να αποκτά γνώσεις και να αντιμετωπίζει τις κοινωνικές και ιστορικές αξίες. Από την άλλη το καλό βιβλίο μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην κατανόηση της ιστορικής πραγματικότητας. Μέσω της συναισθηματικής προσέγγισης των γεγονότων, ο αναγνώστης αφουγκράζεται καλύτερα τα ιστορικά γεγονότα. Η φιλαναγνωσία όμως δεν είναι αρωγός μόνο ως προς αυτό. Το βασικότερο πλεονέκτημα που έχουν οι αναγνώστες είναι ο εμπλουτισμός και η ανάπτυξη της γλωσσικής ευαισθησίας. Το γλωσσικό αισθητήριο αναπτύσσεται, εμπλουτίζεται και κυρίως, διευρυμένο μπορεί να διεγείρει και να συγκροτεί περισσότερη σκέψη. Είναι λοιπόν σαφή τα οφέλη της διανοητικής και συναισθηματικής ανάπτυξης που καρπώνονται όσοι διαβάζουν. Η σύνδεση της φιλαναγνωσίας με την αρμονική κατανόηση του κόσμου που μας περιβάλλει είναι δεδομένη. Και μαζί αναπτύσσεται και μια άλλη δεξιότητα. Η δεξιότητα της επικοινωνίας. Πάντα η φιλαναγνωσία λειτουργούσε ως ένας τρόπος αποδοχής των ανθρώπων, ως ένας τρόπος κατανόησης των κοινωνικών διαφοροτικοτήτων, ως μια οδός προσέγγισης του ανέφικτου που όμως μπορεί να αλλάξει όλες τις κοινωνικές προκαταλήψεις και τελικά τον κόσμο. Μα πέρα και πάνω από όλα αυτά, η φιλαναγνωσία είναι ένας τρόπος ζωής. Ένα πνευματικό αντιστάθμισμα στον εκάστοτε σκοταδισμό. Ένας έρωτας που γεννιέται ερήμην σου και γιγαντώνεται μέσα σου. Κι όπως κάθε έρωτας μπορεί ταυτόχρονα να κάνει τον ερωτευμένο να επιχειρεί ένα ταξίδι τόσο μέσα στον προσωπικό του κόσμο όσο και πέρα από αυτόν. Ένας εθισμός στον οποίο ενδίδει κανείς, όπως συμβαίνει πάντα, χωρίς καλά – καλά να το καταλάβει. Αυτό που χρειαζόταν πάντα και θα το χρειαστεί περισσότερο, ίσως, στο μέλλον είναι η συστηματική της καλλιέργεια. Είναι σαφές ότι μια συστηματική παιδεία κι ένας ξεκάθαρος προσανατολισμός του ανθρώπου προς την αναγνωστική διαδικασία θα φέρει πολύ θετικά αποτελέσματα στην πάροδο του χρόνου.

Τρόποι προώθησης του βιβλίου και της φιλαναγνωσίας

- ▶ **Έγκαιρη ανάδειξη των ωφελειών που προσφέρει η μελέτη βιβλίων:** Με τη συνδρομή των εκπαιδευτικών, πρωτίστως των δασκάλων, της οικογένειας και της πολιτείας, οφείλει να γίνει μια συστηματική προσπάθεια, ώστε οι νέες γενιές να συνειδητοποιήσουν εγκαίρως τα οφέλη της ανάγνωσης.
- ▶ **Προώθηση του βιβλίου από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης:** Τα ΜΜΕ έχουν αποδεδειγμένα τη δυνατότητα να επηρεάζουν τις καταναλωτικές συνήθειες, αλλά και τις γενικότε-

ρες επιλογές των πολιτών, και η δυνατότητα αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί, ώστε να φέρει τους νέους σε επαφή με το ποιοτικό βιβλίο.

- ▶ **Στήριξη του βιβλίου από την πολιτεία:** Η πολιτεία οφείλει να λάβει τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να καθιστά βιώσιμη την εκδοτική παραγωγή στη χώρα μας, επιτρέποντας στους εκδότες να επιλέγουν ποιοτικά βιβλία και όχι να αναζητούν εμπορικούς τίτλους –έστω κι αν δεν αποτελούν καλές αναγνωστικές επιλογές– μόνο και μόνο γιατί θα τους αποφέρουν το αναγκαίο οικονομικό κέρδος. Παράλληλα, η πολιτεία θα πρέπει να στηρίζει τη λειτουργία βιβλιοθηκών σε κάθε πόλη και σε κάθε δήμο της χώρας, ώστε οι πολίτες να μπορούν εύκολα και ανέξοδα να δανείζονται βιβλία.
- ▶ **Επαναπροσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας:** Το σχολείο οφείλει να λειτουργεί ως χώρος όπου οι νέοι θα δημιουργούν μια σταθερή σχέση αγάπης με το βιβλίο και όχι ως χώρος όπου το βιβλίο θα αντιμετωπίζεται ως μέσο καταπίεσης. Είναι σημαντικό, επομένως, να ληφθεί μέριμνα ώστε η εκπαιδευτική διαδικασία να αποδεσμευτεί από την αυστηρή και ανούσια αποστήθιση και να στραφεί σε μια πιο δημιουργική και πιο γόνιμη επαφή με τη γνώση.

Πώς το σχολείο θα ενθαρρύνει τη φιλιαναγνωσία

Την αγάπη για το βιβλίο και τη φιλιαναγνωσία μπορεί να εμπνεύσει κυρίως το σχολείο ως βασικός φορέας εκπαίδευσης. Η διαδικασία αυτή είναι αναγκαία να ξεκινήσει από την πρώτη βαθμίδα εκπαίδευσης και να συνεχιστεί αδιάλειπτα σε όλη τη σχολική ζωή των μαθητών. Είναι απαραίτητη:

- ▶ Η βελτίωση των σχολικών βιβλίων, η εναρμόνιση με τα ενδιαφέροντα και τα είδη κειμένων με τα οποία έρχονται σε επαφή οι μαθητές, ώστε να είναι πιο ελκυστικά.
- ▶ Η αλλαγή του εκπαιδευτικού προσανατολισμού, η απομάκρυνση από τη στείρα αποστήθιση και την άγονη μάθηση, που καθιστά τον μαθητή εχθρικό προς το σχολικό εγχειρίδιο.
- ▶ Η έμφαση στο μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας, με δημιουργική προσέγγιση που επιβάλλει τη χρήση οπτικοακουστικών μέσων, την ανάγνωση έργων παιδικής λογοτεχνίας (για τις μικρότερες βαθμίδες) από τους ίδιους τους συγγραφείς και την προβολή κινηματογραφικών ταινιών βασισμένων σε λογοτεχνικά έργα.
- ▶ Συμμετοχή των μαθητών σε βιβλιοπαρουσιάσεις.
- ▶ Στις μικρές ηλικίες βοηθά η ένταξη της φιλιαναγνωσίας στο ωρολόγιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.